

Dvě poznámky

Pavel Spunar

1. O provokativní výstavě I.N.R.I.

Výstava I.N.R.I.¹ v pražském Rudolfinu se stala šokující výzvou české jarní sezóny 2001 podobně jako nedávná novátorská premiéra Smetanova Dalibora na scéně Národního divadla. Radujme se, že domácí rybník začínají čerit štky! Umělci fotografové Bettina Rheims a Serge Bramly jsou však bohužel jen apartní a jejich věhlas obstarávají média. Religio-nistům jistě nebude vadit jejich přístup. Příběh o Ježíšovi přímo vyžaduje různé výklady, otevírá prostor k reinterpretacím. Oba autoři jsou však svým pohledem spíše tradicionalisty, o znaménko moderny se uchází jen forma. Dívka na kříži visí po levici, muž po pravici a uprostřed je holý krucifix otevřený konformnímu domyšlení. A moderní háv fotografií by si tak cílevědomě nežádal o pozornost, kdyby se křečovitě nesnažil o nadbíhání vkusu doby, určenému líbivým designem a klipovými překvapeními. Bohužel nejde o hluboké gesto vyrovnávající se s vírou, ale o plytký obchod s náboženskými představami. Nejde o umělecké hledání, ale o zteč prosadit se mezi výtvarnými senzacemi. Precizní fotografie se tváří jako-by přicházely z imaginativní reality, ale ve skutečnosti kloužou po povrchu. Jak jsou „obrazy“ tvrdé, přesné a explicitní! Básnivému tajemství je odzvoněno – bohužel.

2. O smrti Mohamedově v středověkých pramenech

Neupozorňoval bych na drobnou studii,² nebýt aktuálního zájmu o vztah křesťanství k islámu. Mladá doktorandka z belgického Gentu otiskla část svých závěrů z dizertace *Mahomet dans ses biographies occidentales du Moyen Age: entre anti-saint et antéchrist*, kterou obhájila r. 1999 a jež jako celek dosud nevyšla.

Autorka vychází z pocitu strachu středověkých lidí, vnímajících islám jako nebezpečí, které zatemňuje možnosti kritičtější reflexe. Sleduje pozorně názory vzdělanců, artikulované v pramenech 9. – 15. století (životy, zlomky kronik, apologie, encyklopedie, listy), a snaží se jim porozumět a pochopit, jakým způsobem skládali a sestavovali „život“ proroka.

1 I.N.R.I., Bettina Rheims et Serge Bramly, Praha, Rudolfinum 16. 2. – 6. 5. 2001.

2 Marieke van Acker, „La fin de Mahomet dans ses biographies occidentales latines du Moyen Age et les racines de ses motifs dans l'hagiographie“, *Litterae Hagiologicae* 6, 2000, 3-15.

Většinou se tyto texty hodnotí jako plody uvolněné fantazie, ale je třeba vědět, že věrohodnější faktografická výbava podléhala v průběhu doby přirozeným deformacím i záměrným manipulacím, nehledě k tlaku hagiografických schémat, působících ovšem opačně, se záporným znaménkem. Týkaly se motivické výstavby i kompozičního záměru a měly velký význam pro odklon textu od historické skutečnosti. Do korzetu latinské *vita* byl roubován příběh, který – byť v rámci žánru – neměl přinášet obdiv k hrdinovi, ale naopak jeho odsouzení a zatracení. Prorok islámu byl tak modelován jako antiteze křesťanského svěťce, jako anti-světec. Do životopisu Mohameda se zástupně promítala všechna možná nebezpečí, která islám pro křesťany potenciálně přinášel.

Životy křesťanských svatých (*vitae sanctorum*) obvykle končí jejich smrtí a následně se odehrávajícími zázraky. V případě Mohamedovy biografie je pozornost také soustředěna k jeho úmrtí a zvýrazněna nenaplněným příslibem vzkříšení. Smrt nabrala nečisté rysy a symbolizovala „špínu“ Mohamedova vyznání. Výmluvným pramenem pro posouzení středověké kritiky je především *Velká kronika* Matěje Pařížského ze 13. století, která shrnovala řadu lokálních tradic. Mohamed údajně umírá jako opilec, jako člověk, jemuž byl podán jed, jako epileptik, který padá do hromady odpadků a jehož mrtvolu roztrhají vepří přivábení smrdutým zápachem. Slib blížkým, že se prorok probudí do tří dnů, se nesplnil. Čekalo se třicet dnů, ale marně. Nakonec byly zbytky jeho těla tajně pohřbeny v drahocenné rakvi (*in tumba quadam pretiosa*). Není pochyb, že všechny Mohamedovy stopy v křesťanském vnímání byly negativní a dehonostující. Navíc všechny použité motivy měly svůj záporný alegorický význam (viz Mohamedův pád, který odkazoval k pádu ďábla, nebo obraz vepře, který symbolizoval fyzickou i duchovní nečistotu).

Středověcí autoři měli dostatek důvtipu, aby si se sekvencemi Mohamedovy smrti duchaplně pohráli. Důležitější však je, že odmítavý (a až nenávistný) vztah k islámu dokázali funkčně skloubit s oblíbenou formou hagiografických tradic a jejich prostřednictvím ovlivnit široké publikum. Je přece známo, že vyzkoušené formy komunikace bývají nejúčinnější.

Nenávisť k islámu se ve středověku šířila po osvědčených cestách. Negativní indoktrinace slavila úspěch a její dědictví pocítujeme v křesťanském prostředí dodnes.